

Бу
нүмэргэ

Дьэ кэргэн бэлиитикэтэ

Ийэ уонна аҕа – оҕоҕо биир тэн
күндү/3

Үлэ киһитэ

Эдьий кэриэтэ саныыр
эрэллээх кэллиэгэбит/4

Литэрэтиирэ муннуга

Айар кут абылангар
ылларан.../6

Чурапчы Хатылытыгар гаас киирдэ

Улууска - бу күннэргэ. Хатылы нэһилиэгэр гаас
ситимэ кириитин үөрүүлээх түгэнэ буолла/2

Күөх төлөн кириитин үөрүүлээх түгэнэ // МАРИА ПЕТРОВА ТУОРИИТЭ

Тэтик

Чурапчыттан ПОДАҕа Арасыйыа чемпионатыгар ситиһилээхтик кытыннылар

Бу күннэргэ Москва аннынаабы Раменская куоракка ПОДА-ҕа (олорон эрэ волейболга) Арасыйыа чемпионатыга буолан ааста. Саха Сириттэн эр дьон, дьахталлар сүүмэрдэммит хамаандалара ситиһилээхтик кыттан кэллилэр. Ол курдук, дьахталлар хамаандалара 3-с бириистээх миэстэҕэ тиксэн, боруонса мэтээл хаһаайынарынан буоллулар. Бу хамаандаҕа биһиги улууспуттан эдэр, кэскиллээх оонньооччу Анна Заровняева, бары кыаҕын толору туһанан, ситиһилээхтик кытынна.

Оттон биир дойдулаахпыт Станислав Никитин төрөөбүт дойдуттан кынат аннынан, билигин Арасыйыа эр дьонго волейболга сүүмэрдэммит хамаандатын чилиэтинэн ситиһилээхтик кытта сылдьар. Бу чемпионатка Стас Свердловскай уобалас эр дьон сүүмэрдэммит хамаандатыттан кыттан, Арасыйыа чемпионатыга буолары ситиһэн, кыһыл көмүс мэтээл кэтэ итиэннэ Арасыйыа улууска маастарын нурматын толордо.

Улуус иистэниэнгэрэ “Кыайы харысхала” волонтерскай бырайыакка кыттыһарга ыгыраллар

Бу күннэртэн Мугудай нэһилиэгин “Сайдыына” дьахталлар түмсүүлэрэ “Кыайы харысхала” волонтерскай бырайыакка үлэтин саҕалаата.

Ол курдук, улууспут бары нэһиликтэриттэн көхтөөх кэрэ аҕаардар түмсэн, анал байыаннай дьайыыга сулууспалы сылдьар уолаттарга анаан ичигэс таҕаһы-сабы тигэллэр. Мугудай нэһилиэгин дьахталларын субэтэ бэлэмнээн быспыт, кээнчэттэн саҕалаан, плащовый көстүүмүгэр тийиэ, толору кэмпилиэги бу ый 20 чыһыллатыгар диэри бүтэрэр былааннаахтар. Онуоха уопсай холбоон, 30 кэмпилик таҕаһы тигизтээхтэр.

«Сайдыыналар» биир дойдулаахтарынан, сатабыллаах иистэниэнгэрэ бу бырайыакка кыттыһан, уопастыбаннай көбүлээһингэ күүскө көмө буоларга ыгыраллар.

Бары нэһиликтэр дьахталларын Сэбиэтэ үлэ фронугар кыттыстылар.

Чурапчы нэһилиэгэр волонтерскай көмө «Утум» дьиэтигэр тэриллэн үлэтин саҕалаата.

Кытаанахха дулҕалаах сири көннөрүгө, элбэх оту ыларга үлэлэһэллэр

Кытаанах нэһилиэгин баһылыга Егор Николаевич Потапов быар куустан олорбот.

Тыа хаһаайыстыбатын күнүн көрсө, СӨ Ил Дархана Айсен Сергеевич Николаев атырдьах ыйын 14 күнүнээҕи 1030-А1 нүмэрдээх ыйааҕын 1-кы пуунугар оловуран, олохтоох дьаһалта Кытаанахха дулҕалаах сирдэри ыраастаан, ону тэнэ быһыттары хаайа, элбэх оту ыларга сыал-сорук туруоруммута, Онон “Наммара үрөһүн нүөлсүтү” бырайыак чэрчитинэн, Дьоккуускай куораттан “Гидропроект” тэрилтэ салайааччыта Павел Евгеньевич Максимов кэлэн, аэросъемканы ытан, бырайыактыыр, ааҕар-суоттуур докумуону оноруу үлэтин торумнаан, эһиилгэ будьуөккэ килгэри сорукутаах үлэтин саҕалаата.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Алтынны
13 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Алтынны
14 күнэ
СУБУОТА

Алтынны
15 күнэ
БАСКЫҤАНЫНА

Алтынны
16 күнэ
БЭНИДИЭННИК

Алтынны
17 күнэ
ОПТУОРУННУК

Алтынны
18 күнэ
СЭРЭДЭ

Алтынны
19 күнэ
ЧЭППИЭР

2° -5°

-2° -8°

-3° -9°

-2° -10°

-2° -7°

-1° -6°

-1° -9°

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Саха буойунугар Дмитрий
Егоровка өлбүтүн
кэнниттэн Арассыыйа
Геройа ааты ингэрдиһэр

Арассыыйа Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин 2023 сыл, алтынны 9 күнүнээри 763№дээх ыйааһынан, рядовой Дмитрий Егоров бойобуой ытык иэһин толоро сылдьан хорсун быһыыны көрдөрбүтүн иһин, киниэхэ Арассыыйа Геройа ааты ингэрдиһэр.

Бу иһиннэ РФ Оборонаҥа министриэ Сергей Шойгу Жуков гвардейскай уордьан туспа 155-с морской пехота биригээдэтин рядовойун, Сунтаар диэн позывнойдаах Дмитрий Егоровы өлбүтүн кэнниттэн Арассыыйа Геройугар түһэрэргэ эппитэ.

Санатан эттэххэ, ДНР Новомайорскай нэһилиэнньэлээх пуунун чугаһыгар буолбут өстөөх утары күүстээх кыргыһыга рядовой Егоров Украина сэбиллэниилээх күүстэрин кимэн кириилэрин тохтотон, төттөрү чутуруппута.

Чурапчыга балыыһа
тутуута ахсынньыга
түмүктэниэбэ

Сыл бүтүүтэ Прокопий Сокольников аатынан Чурапчытаагы киин балыыһа иккис уочарата тутулан, үлэбэ кириэбэ. Бу туһунан СӨ Тутууга министриэтибэтэ иһитиннэрэр.

«Б» уонна хаһаайыстыбаннай блоклар «Доруобуйа» национальнай бырайыагынан тутуллаллар.

«Бу аныгы үйэ ирдэбиллэр толору эппиэттиир комплекска мэдиссиинэ бары көрүнүгөтө оҥоһуллуба. Барыта биригэр түмүллэрэ дьонго-сэргэбэ ордук табыгастаах буолуоҕа. Билиҥи хаачыстыбаны үрдэтэр сорукаахпыт», — диэн бэлиэтиир СӨ Ил Дархана Айсен Николаев.

Балыыһа комплексыгар симиэнэбэ 100 киһи көрдөрөр кыахтаннаҕа, терапевт отделенията 23 куюйкаланы, терапияҕа күнүскү стационар (10 куюйка), тинэ эмтиир отделение уо.д.а. көһөн кэлиэхтэрэ.

Итини таһынан, хаһаайыстыбаннай блокка МРТ уонна Суһал көмө отделенията, гараас, ыскалаат былааннааллар. Санаа эбийиэк буонна билигин үлэли турар балыыһа сылаас көрдүрүүнэн холбоһуоҕа.

«Б» блокка лифт, итити уонна уот-күөс ситимнэрэ, ону тэнэ дьон эркиннэрэ оҥоһуллаллар, иккис уонна үһүс мэндизмэннэргэ керамогранит билииттэнэн муостаны оҥороллор. Түүрт мэндизмэннээх «Б» блок иэнэ — 3,3 тыһ кв. метрэ кэринэ. Маны сэргэ, тротуардары оҥороллор. Үүнээйи олох-дуута эмиз ытыллар. Эбийиэккэ 65 киһи үлэлиир. Билиҥи туругунан, тутуу 79% бэлэм.

Санатан эттэххэ, «Доруобуйа» национальнай бырайыак сүрүн сыала-сорука — мэдиссиинэ көмөтүн олохтор сирдэрин таһыгар оҥоруу, нэһилиэнньэбэ барытыгар мэдиссиинэ көмөтө тоҕоостоох, кыаллымтыа буоларын үрдэтин буолар. РФ Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин көбүлээбит бырайыактара 2019 сылтан садаламмыгтара. Бу сыллар усталарыгар Саха сиригэр перинатальнай уонна сүрэх-тымыр ыарыыларын эмтиир кииннэр, икки оройуоннаагы киин балыыһа, 65 амбулатория уонна бизлээр-акушер пууһунара үлэбэ кирибиттэрэ. 229 тырааныспар, ол иһигэр 16 мобильнай көһө сылдьар комплекс, мэдиссиинэ 663 тэрилин атыыласпыттар.

Социальной хантараак
Саха сиригэр элбэх дьон
олохун тупсарда

Социальной хантараак көмөтүнэн кыамаат олохтоохтор уонна үлэтэ суох дьон үөрэниэхтэрин, бизнес арымаахтарын, чааһынай кэтэх хаһаайыстыба тэриниэхтэрин сөл.

Ол түмүгэр киһи бастайааннай дохуот киллэринэр источниктар. Биригэр олохторунан, бэйэ дьыалатын арыммыт Ханталас улуунун олохтоохторо буолаллар. Элбэх оҕолоох Борисовтар дьон кэргэн соххонтараагынан «Нөмүгү» полуфабрикат эт сыаһын үлэ-лэтэллэр. Киһилэр салгыы бизнестэрин кэнэтэр былааннаахтар.

СӨ Ил Дархана Айсен Николаев соруудаһынан, Саха сиригэр соххонтараакка олохторунан көмө кээнэбэ улаатыннырылыһына: 350-тэн 500 тыһыынча солкуобайга диэри чааһынай урбаанньыт дьыалатын олоххо киллэринитигэр, 250-тэн 500 тыһыынча солкуобайга диэри чааһынай кэтэх хаһаайыстыбаны тутарга көрүллэр. Социальной хантараагы түһэрсэргэ социальной көмүскэл территориянай садалататыгар эбэтэр олохтоох бэйэни салайынымы уорганнарыгар тийиэххитин сөл.

СӨ Ил Дарханын уонна Бырабыыталыстыбатын
пресс-сулууспата.

Хатылыга гаас
киирдэ

Улууска - бу күннэргэ. Хатылы нэһилиэгэр
гаас ситимэ кириитин үөрүүлээх түгэнэ буолла

Марфа ПЕТРОВА

Бэлиэ түгэнинэн СӨ Ил Дархана Айсен Николаев, «Сахатранснефтегаз» тэрилтэ генеральной дириэктэрэ Алексей Колодезников быһа бизиринэн холбонон, Хатылы нэһилиэгин дьонун-сэргэтин эбэрдэлээтилэр.

«Күөх төлөҥнө холбонуу - устуоруйаҕа кириэр түгэн, олох таһыма үрдүүр бэлиэтэ. Бөдөн нэһилиэгэргэ, куораттарга эрэ буолбакка, кыра нэһилиэнньэлээх пууннарга гаас кириэрэ үөрдэр. Инникитин да социальная гаастааһынҥа кэскиллээх былааннар тэтимнээхтик ытыллыахтара. Ааспыт сылга «Сахатранснефтегаз» тэрилтэ көмөтүнэн 2800-тэн тахса дьонго гаас ситимэ киридэ. Оттон бу сылга 1800 кэринэ дьонго кириэрэ былаанналар. Билиҥи көрдөрүүнэн эттэххэ, быйыл 2500 дьон гааска холбонуоҕа», — диэтэ Айсен Николаев.

Улуус баһылыга Степан Саргыдаев олохтоохтору гаас

ситимэ кэлбитинэн эбэрдэлээтэ, олохтут тулсарын туһугар туох баар сатабылы, кыады ууран туран үлэлииргэ-хамсыырга ыгырда, ситиһиһлэри баҕарда. Гаастааһынҥа кылааттарын киллэрсит үлэһиттэргэ наараадалары туттарда.

Үөрүүлээх күнүгэ тэрээһин кытыллыахтарын олохтоохтор сылаас алаадынан, чэйинэн, күһүнүгэ күс миининэн күндүлээтилэр.

Салгыы улуустан тийбит дэлгээссийэ гаас аан бастагынан кирибит ылыгар, элбэх оҕолоох Яковлевтарга ыалдыттаата, бэлиэ

түгэнинэн эбэрдэлээтилэр, олохторун дьаһахтарын билистилэр. Дьон кэргэнигэ бэлэхтэри туттардылар.

Бэдэрээччитинэн «Восток-капитал» тэрилтэ үлэлээтэ. Чурапчытан Хатылыга диэри, уолсайа, 7 бизрестэ үһүннээх ситим тардыллан, 38 ыл гааска холбонон кыахтанна. Эһиил бөһүөлэк 100% гааһынан хаачыллара былаанналар.

Дойду Бэрэсидьиэнин соруудаһынан ылыллыбыт бырагырааманан Чурапчыга гаастааһын үлэтэ кэлэр сылларга салгыы ытыллыаҕа.

Сэргэх дьаһал. «Дьоло -
дьону үөрдүүгэ» диэн истин
көрсүһүү ыытылынна

Марфа ПЕТРОВА

Өрөспүүбүлүкэбэ Үлэ, улууска ытыктабыл сылынан «Дьоло - дьону үөрдүүгэ» диэн ССРС култууратын туйгунун, Саха АССР култууратын үтүөлээх үлэһитин, Чурапчы улуунун уонна нэһилиэгин Бочуоттаах олохтообун Надежда Заболоцкаяны кытары истин көрсүһүү ыытылынна.

Тэрээһингэ улуус уонна Чурапчы нэһилиэгин бэтэрээнэрин Сэбиэтин бэрэссэдээтэллэрэ Матрена Матвеева уонна Мария Матвеева, улуустаагы култуура садалататын начаалынныгын солбуйааччы Айтали-на Смирникова уонна Надежда Михайловна айар үлэтин сэһэрээччилэр, кинини кытта алтыспыт үөлэниэхтэрэ, култуура үлэһиттэрэ кытыннылар.

Тэрээһини бибилиэтиэкэ үлэһитэ Римма Петрова илээн-сабалан ытта. Кини ыйытыларыгар эппиэттээн, ыгырылыах ыалдыт хантан төрүттээгин, айар үлэбэ хаһан үктэммитин туһунан кэлбит дьонго бэрт сэргэхтик кэпсээтэ.

Ол курдук, Надежда Михайловна түүрт Арассыыйа дьоруоһа тахсыбыт Уус Алдан Тандатыттан төрүттээх эбит. Бу нэһилиэккэ Мария Андреевна Герасимова дипломнай үлэтин көмүскүү тийэ сылдьан, Надежда Заболоцкаяны бэлиэти көрөн, киниэхэ барсар оруолун толорторбут. Онуоха олус үчүгэйдик оонньоон көрөөччүлэри сөхтөрбүт, дьон сэһэринин ылбыт. Надежданы култуура үнүстүүтүгэр туттарсарга Мария Андреевна сүбэлээбит.

Салгыы Надежда Михайловна режиссер быһыытынан үлэлээбитин, көрдүөстээх түгэнинэрин, «Арчы» дьыэтигэр үлэлээбитин кэпсээтэ. Кини уолсайа 41 испэктээги туруорбут уонна ааһан сиппэт элбэх сценарийы суруйбут.

Надежда Михайловна 50 сыл устата араас испэктээхтэргэ араас оруолларга итэҕэтиилээхтик оонньоон, элбэх көрөөччүнү тоһөлөөх үөрдүбүтэ-көтүппүтэ, ытаппыта-сонгоппута буолуой? Бу туһунан итиннэ Надежда Заболоцкаяны кытта алтыспыт үтүө кэмнэрин тэрээһингэ кэлбит дьон истинник аһан-саһан ыллылар.

ССРС култууратын туйгуна, улуус ытык кырдыаҕаһа Василий Дьячковскай:

«... Киһи бибилиэтиэкэ саалатыгар олус үчүгэй, истин көрсүһүү буолла. Надежда Михайловна 1976 сыллаахтан Чурапчыга олохсуйан, таһаарылыахтык үлэлээн, оройуон сайдыытыгар улахан үтүөлээх өгөөлөөх киһи быһыытынан сыаналыбын. Кини кэлиэриттэн Чурапчы улуунун култууратын эйгэтигэр элбэх исписалис, каадыр үлэлээн аастылар. Кинилэри үлэтигэ, уһуууута Надежда Михайловна үлэлэһэн кэллэ. Санаа талааннары, дьонордаах артыыстары итэн-үөрэтэн таһаарда. Ити курдук, Надежда Михайловна Чурапчыны иккис дойду оҕостон, улуустук култууратын сайдыытыгар күн бүтүнүгэ диэри тус кылаатын киллэрсэр. Дьон махтамын, тапталын ылыан ылар.

Надежда Заболоцкая чаччы бэйэтин идэтин толору баһылаан, култуура эйгэтигэр бэринилээхтик үлэлээн, дьон сыанабылын ылара бу күн өссө төгүл бигэргэннэ.

Ийэ уонна аҕа – оҕоҕо биир тэн күндү

Дьиз кэргэн бэлиитикэтэ. Өрөспүүбүлүкэҕэ ийэ уонна Арасыйаҕа аҕа күннэрин көрсө санаабын үллэстэбин

Наталья СИБИРЯКОВА

Хас биирдй киһи бу орто дойдуга ийэттэн төрөөн, сирдээди олох диэни билэр.

Дьоллоох, чаҕылхай күннээх оҕо саас умнуллубат күннэрэ, сүрэххэ сөҕөр бары суолталаах түгэһнэр ийэни, дьиз кэргэни кытта быстыспат ситимнээхтэр.

1993 сыллаах-ха Сахабыт сириг бастакы Бэрэсидьиэнэ Михаил Николаев Ийэ күнүн алтынны үһүс өрөбүлүгэр бэлиэтиир туһунан уураах таһаарбыта.

Бэлиэтээн эттэххэ, Арасыйаҕа манньк анал даата 1998 сылга эрэ кирибитэ. Сахада төрөөн ааспыт чулуу киһибит Михаил Ефимович үтүмэннээх үгүс, киэн хабааннаах, сайдыыга сирдиир быһаарыныыларын дьиз кэргэни өйүүргэ, ийэ үрдүк аатын өрө тутарга туһулаан олохтообут бэлиэ күнэ номнуо 30-тан тахса сылын өрөспүүбүлүкэбитигэр ыыыллар.

Быйыл Сахабыт сиритэр Ийэ, Арасыйаҕа Аҕа күнэ чопчу алтынны 15 күнүгэр сөп түбөһөн бэлиэтэнэрэ бу күнү икки бүк суолталыыр. Тоҕо диэтэххэ, бу күн сиритэр төрөөбүт-үөскээбит оҕоҕо бука барытыгар ийэ да,

аҕа да – биир тэн күндү.

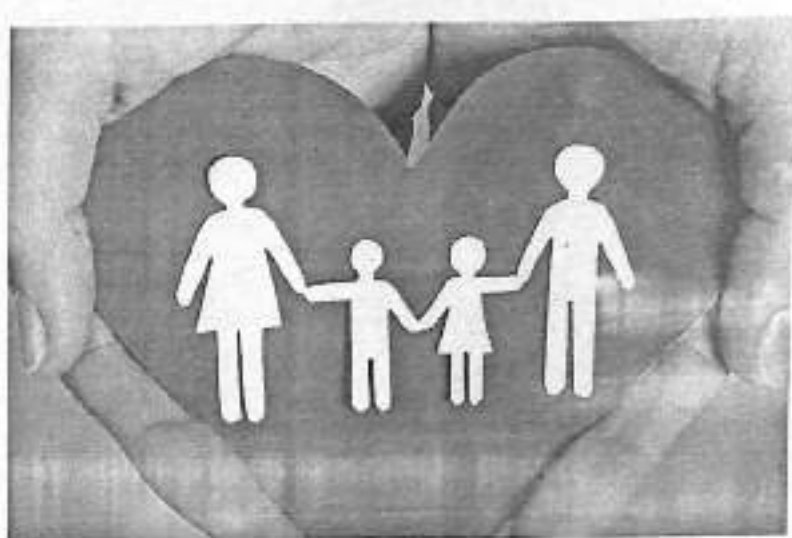
Өбүгэлэрбит тоһо да кыра-хара норуот буолан уустук, аас-туор олоҕу олохтор аасталлар, биһизхэ, саха оҕолоругар, аҕам саастаахтарга, төрөппүттэргэ ыткытабыллаах сыһыаным, дьиз кэргэн иһигэр бэйэ-бэйэҕэ истинг сыһыан, таптаал, өйдөһүү, ахтыһы иһирэх тыһын угуттаан иһэрбиттэр эбит дии саныбын. Билигин аан дойду үрдүнэн араас быһым-майгы, дьалхааннаах кэм уодаһыннаах тыһына сабардаан турар кэмигэр биһиги хаһааҕытааҕар да бэйэбит үгэстэрибитин, сирэбитин-туоммутун, сахалыы холку майгыбытын өрө тутан, төрүттэрибит кэс тыһыларын толоруохтаахпыт. Ол эбэтэр норуот быһыытынан сүппэт-симэлийбэт туһуттан сахабыт тыһын сүөгэйин-сүмэтин оҕолорбуттар тиздэн, кэрэ бэйэлээх айылҕабытын, тулалыыр эйгэбитин харыстаан, толору дьиз кэргэнигэ, иһирэх сыһыан, таптаал эйгэтигэр үүнэр көлүөнэни итэн өбүгэлэрбитин кытта көстүбэт ситими салгыахтаахпыт.

Аныгы кэм ирдэбиллэрин билигин оҕо буоллун, улахан киһи буоллун, бары суотабай төлөпүүннээхпит, көмүүтүрдээхпит, күннэтэ интэриниэткөмөтүнэн бүтүн планета сонунун көрөр-билэр кыахтаахпыт. Оҕоҕо бу хайдах курдук сабыдыаллымын туһунан араас хабааннаах кэспэтиллэр, ырытыһылар сотору-сотору ытыллылар. Ол эрэри, туох да диэбит иһин, хас биирдйи оҕо инникитэ, бастатан туран, дьиз кэргэнигэ интигиттэн тутулук-

таах. Бэйэм кэтээн көрөрбүнэн, билигин кэмгэ эдэр төрөппүттэр итин боппуруоһугар улахан болдомтолорун уураар буолбуттар, манна сыһыаннаах үгүс кинигэни ааҕаллар, кыһалҕалаах буолаахтарына, тустаах исписэлиис көмөтүнэн тутта быһаарарга дьулуһаллар, оҕо психологиятын үөрэтэллэр, бары өттүнэн сайдыылаах, доруобай, үтүө киһини итэн таһаарарга ыскаллар. Бу – олус үчүгэй, кэскиллээх суол.

Кэккэ сылларга дойдубут Бэрэсидьиэни, Ил Дархаммыт, Бырабыыталыстыбабыт өттүттэн дьиз кэргэни араас хабааннаах өйүүр бырагыраамалары үлэлэтэн, өрөспүүбүлүкэбит, улууспут эдэр ыаллара олус туһаннылар диэтэхпинэ, сыспатым буолуо. Арасыйа-йаттан, өрөспүүбүлүкэттэн Ийэ (дьиз кэргэн) халытаала, чааһынай дьиз туттууга, кыбар-тыыра, уһаайба ылынытыгар, бэйэ дьыалатын арыныыга, гаас ситимин киллэрийгэ көмө, субсидия уо.д.а. көрүллэрэ олохторун онгостор эдэр дьонго улахан төһүү күүс буоллаҕа. Онон төрөппүт оҕону төлкөлүүргэ, алаһа дьизни араҕаччылыырга, билигин дьон сиринэн, баар көмөнү туһанан кэлэр олоҕу түстүүр кыах эдэр дьонго баар.

Үүнэн эрэр Ийэ уонна Аҕа күнүнэн ааҕааччыларбытын эҕэрдэлибим, бигэ туругу, чэгиз доруобуйаны баҕарабын! Олохпутугар хайдах да кэм кэлбитин иһин Саха сириг, саха дьонун инникитэ энчирээбэт эрэллээх, тулхадыйбат тутулуктаах буоллун! Түгэнинэн туһа-

нан, бэйэм төрөппүттэрибэр анаабыт хоһооннорбун эһиги болдомтобутугар таһаарабын.

Ардыгар мин түһээн көрөбүн, Истинник кэспэтир кэммитин Күннэтэ кэриэтэ күүтэбин.

Ийэбэр

Эн ыраас дууһалаах бэйэҕин
Күрүө тылх холустук
кууспатын,
Күлүмнэс күн тэнэ миһээргин
Кэс былыт күлүгэ саппатын.

Ийэ, олус да күндүгүн,
Тэнниһин эйигин бу күнгэ.
Ийэ, олус да сырдыктын,
Укуйа тураҕым кэрэҕэ!

Эн нарын, сып-сылаас илигин
Ыраата сылдыаммын ахтабын,
Эн эппит, такайбыт
тылларгың
Өрүүтүн сүрэхтэр тутууһун.

Дьаллаһымут, сырдаабыт
мөссүөнүгүн

Аҕабар

Мин ханна да сыртыттарбын,
Сүрэхтэр өрүүн бааргың,
Ыраас, сырдык санааҕынан
Миэхэ күнүм буолаҕын.

Мин ыраах да сыртыттарбын,
Санааҕынан чугаскын,
Өрүү сылаас тылларгынан
Арчылаһ, алгыһ сылдыаҕын.

Холку, үтүө майгыгынан
Мэлдьи холобур буолаҕын,
Күүстээх, хоһуун санааҕынан
Күйүк тэнэ хахталыгың.

Сир-дойду кэрэтин, сырдыгың
Эйиэхэ, аҕабар, көрөбүн,
Бу манньк аҕалаах буолааммын
Олохтор оҕолу дьаллаһахпун.

Үөрэх-иити. Кыыс оҕону аналынан иитиэххэ

Мария БАИНА

Былыр-былыргыттан күн бүгүнүгэр диэри, омугуттан тутулуга суох, оҕону дьиз кэргэнигэ иити ураты болдомтоҕо ууруллар. Дьин иһигэр кириэххэ, дьиз кэргэнигэ оҕону иити, үөрэтии бүтүн омок дьылбатын быһаарар сүдү суолталаах. Ол иһин оҕону иитиигэ болдомто ууруллуоҕун ууруллар.

Оҕону иити кыһалҕалара хайа баҕарар кэмгэ баар буолаллар. Билигин кэмгэ олох балыхан-нык сайдар кэмигэр, төрөппүт оҕотугар болдомто уураара аҕыһаата. Төрөппүт оҕотун кытта истинг, аһаҕас сыһыана, таптаала, сүбэтэ-амата оҕону кытта сыһыанымгар, иитиитигэр сүрүн омок буоларын өйдүүр наада. Билигин айылҕаттан тэийи, айылҕада сирин-туому тутуһан

сылдыбы, айылҕаны харыстааһын өйдөбүллэрэ намтаатылар. Төрөөбүт тылбыт сүтэр кутталлаах, оҕо-мччат төрөөбүт тыһынан кэспэтирэр, ыраастык сангарара аччаата. Төрөппүт оҕону иитиигэ болдомто тийбэт буолла. Оҕо киһи быһыытынан итиллиитэ, бастатан туран, дьиз кэргэнигэ ситиһиллэр. Төрөппүт оҕо сын-ыалаһын уонна илэҕи биризмэтин хонтуруоллуохтаах, тэрийиэхтээх, көмөлөһүөхтээх.

Дьиз кэргэн иитэр үөрэхтэрин толору туһанарга өй-санаа түмүллэрэ буолла. Оҕону сайыннарарга саҕа көрдөөһүннэр, ирдэбиллэр тураллар. Кыратыттан оҕо бэйэтин кыана туттунара, күүстээх санаатын бөҕөргөтүнэрэ, инники олоҕор туһалааһын, кэскиллээгин бэлиэтииллэр. Этнопедагог К.С. Чиряев бу туһунаах суруйбута: “Бэйэни иитини – эрэллээх суол” диэн. Оҕо бэйэтин кыаһын

арынан, уопастыбаҕа туһалаах киһи буолан тахсарыгар болдомто ууруллар. Оҕону иитиигэ норуот педагогикатын туһанар тоҕоостоох.

Былыр өбүгэлэрбит оҕону кыһы кыстыгы, уолу уоллуу иитиигэ сүрүн болдомтону ууруллар. Төрөппүт оҕотун бэйэтин тус холобурунан, үлэҕэ сыһыаран улаатыннараар, ыал буоларга бигэ тирэхтээх ыччаты итэн таһаараллар. Хас биирдйи көлүөнэ олох ыларыйымытыгар, сайдыытыгар, түһүүтүгэр олохун өйө-санаата, толкуйа, олоҕу көрүүтэ ыларыйан истэҕэ. Билигин 21 үйэ оҕолоро цифровой хайысха балысханньк сайдыыт кэмигэр, киһилэри билим үөрэхтээхтэр “Z” көлүөнэ диэн ааттыллар. Ол аата, цифровой технологи-яны кытары ыкса ситимнээх көлүөнэ.

Былыр, кэрэ кыыс сэмэй бэйэтэ, уолан уол ыраас санаата

олонхоҕо туойуллара, сэлэнгэ тиһиллэрэ. Билигин уолун да, кыһынын да тас көрүгүһүнэн улаханньк араарбат үйэ кэллэ.

Саха омок кыыс оҕо кэрэтин уруйдаан, кэрэхсээн, сүтүрүйэн, былыр-былыргыттан ырааҕа млыабыт, хоһоонго хоһуйбут, номоххо киллэрбит.

Саха кыһа нарын-намчы, киэн көүстээх, сэмэй, тулуурдаах буоларыгар төрөппүт кыһаныахтаах. Кыыс оҕо-кэскил кэрэһитэ буолар аналлаах. Ол аналын толорор изэстэҕин кыра эрдэҕиттэн өйдүү улаатыахтаах. Билигин үйэҕэ көлүөнэ өй-санаа, майгы-сигили өттүнэн ураты. Ийэ кыһыгар чугас сүбэһит, дьүөгэли истинг, аһаҕас сыһыаннаах буолуохтаах. Ийэ кыһын үчүгэй эрэ холобурунан, көрсө-сэмэй майгытынан итигэктээх. “Ыл-ийэтинэн” диэн өйдөбүл дириг ис хоһоонноох. Онон кыыс оҕону ыал ийэтэ бу-

оларыгар бэлэмнээх иити саха омок биир улахан соруга буолар. Сахалар кыһы тас көстүүтүнэн, сиринэн-майгытынан, өйүнэн, тыһынан-өбүгүнэн, болдомтолоонунан, дьолурунан, дьизин-хаһаайыстыбаны хайдах тутарынан, ийэ буолуутун сылык-таан, төрдүнэн-ууһунан сыаналыыллар. Сахалар кыыс сайдар, майгыта-сигилигэ ыларыйар кэмнэрин саастарынан араараллар: уу кыһыл оҕо, эмньк саас (1-2 саас), улдыаа мэник саас (8-10-гар диэри), сырбай-татай саас- көрүнэр, кизгэнэр кэмэ (16 диэри), күү мэтэкэ саас- сямэнэр, элбэх санааланаар (16-17 саас), оттомуруу, түспэтиһи сааһа (18-19 саҕалаан).

Онон кыыс оҕону аналынан иити олохпут укулаатын сайдыытыгар биир сүрүн тирэх буоларын өйдөөн, төрөппүт болдомто уураара наада.

Эдвий кэриэтэ саныыр эрэллээх кэллиэгэбит

Үлэ киһитэ. Улуустаагы «Сана олох» эрдээксийэ биир тутаах үлэһитин Асияна Семеновна Лыткина туһунан бу балаһаҕа сырдатабыт

Асияна Семеновна бэчээттир массына-тын таһыгар.

Лыткина Светлана Павловна Монастыреваны, Татьяна Петровна Смирникованы, Мария Семеновна Саввинаны, Анастасия Михайловна Сивцеваны, Светлана Ивановна Семенованы, о.д.а. эрдээксийэбит, типографиябыт туруу үлэһиттэрин истигник саныыбын. Эдэрбит бэрт буолан, сылайары умнан туран, кыайа-хото үлэлэтэчкит.

Хаһыат компүүтэргэ бэлэмнээр буолуовуттан полиграфической отделга көһөн, кинигэ тангытыгар, тастааһыныгар, сахаас быһымытынан үлэһэ-хамнаска туттуллар анал сурунааллары, былаанкалары бэчээттээһинигэ көһөн, күн бүгүнгэ диэри үлэлибим.

Бииргэ үлэлиир кэллиэгэм буоларың быһымытынан, үлэһин-хамнаскы көрө сылдьабын. Дьэ, түбүктээх үлэлээх киһигин. Эн үлэлиир хоскор кириэххэ, куруутун кумаабылары, хордуоннары кээмэй-дээн быһа-ото, кылиэйдии, ааһа-суоттуу, анал станокка суруктары түһэрэ сылдьар буолаһын. Арыт үөһэ этээкэ табыстааха, кинигэлэри, былаанкалары бэчээттээн, массына тыаһа биир кэм куугунаан олоһор буолар. Сөбүбүн эрэ. Күннээһи үлэттэн салҕан, сылаарҕаан ылар түгэннээһин буолуо?

Киһи буолан баран онук санаан ылааччыбын эрэри, биир кэм дьыһа олоһор салгымытааах. Онон тэрилтэбэр кэлэн үлэлээн барарбын сөбүлүүр идэм, хоббим курдук ылынабын. Онооһор, сорох ардыгар, былааннаабыт үлэбин ситэрбэтэхпинэ, сакааһым наһаа элбэх буолаһына, дьыһа-бэр илдьэн түүннэри олоһон, онгортон бүтэрээччибин. Сорукпун толордохпун, астыным, дуохуйуу кэлэр.

Ааһааччыларбытыгар дьыһа кэргэнгин биһиһиһэр эрэ.

Кэргэмминин олоһу уһаайбаар кыһым Лидиялааһы кытта ыаллы олоһобут. Сизиннэрим киһи-тахса сэр-гэхситэллэр. Үс сизиннэхпин. Кинилэргэ көмөлөһөн, күннээһи түбүктэригэр сүбэ-ама, көмө-һыма буолаһын. Оңуруот аһын олоһуһан, сибэкки арааһын үүннэрэн ону көрөбүт-истэбит. Дьахтар киһи сизиннэр, судургутук истэннэбин. Бэйэбэр уонна сизиннэрбэр ол-бу күннээһи таһастары тигэбин.

Эрдээксийэ үлэли сылдьан чабылхайдык өйдөөн хаалбыт түгэниттэн кэспээ эрэ.

Эрдээксийэ эргэ дьыһтин оччотооһу көлүөнэ дьон өйдүүр буолуохтаах. Олус үрдүк этэ, арааһа, 3 миэтэрэ баара буолуо. Биир күн дириэктэри-бит Петр Михайлович Массеев хаһыаппыт үбүлүөһүн көрсө, тэрилтэбит дьыһтин истэннэтин, үрдүн эһи хамнас суотугар кырааскалыыр баһалаах ким баарын туоһуласта. Онуоха мин сөбүлэстим. Дьэ, доһоор, мин курдук кыра киһиэхэ уустук үлэ буолан биһэрдэ. Станок үрдүгэр олоһуу ууран дьыһа өһүтүгэр тийэбин. Бастагы күннэргэ сырам-хараһа барда. Сорох ардыгар кэргэни кэлэн көмөлөһөр. Аны кырааска таммалыһа биир наһаас. Ол да буоллар, сыһыа уопутуран, ылыммыт үлэбин син тийгээр тирдэн, болдоммут кэмгэр түмүктээн туттарбытым. Оччолорго хамнаспыт ыйы-ыйдаан кэлбэт түгэннэрдээх. Онон хамнаһым суотугар кулаахтаах саһыл бэргэһэ биһирбиттэ. Оччолорго ол күндү таһас буоллаҕа.

Аны эмиз биир сэл, эрдээксийэбит үбүлүөһүгэр, дириэктэрибит Петр Михайлович Массеев Чурапчытаагы Промкэбинээти кытта дуоһаба-даһан, хас биһирди үлэһитигэр кухоннай миэбэллэри түнэппитэ. Түөрт олоһостоох, остуоллаах, ыскааптардаах этэ. Оо, онно наһаа да үөрбүппүт! Билигин ол миэбэллэрим бааллар, күндүтүк санаан, дьыһа мааны мала буолан тураллар.

Асияна Семеновна, биир тэрилтэбэр кэмнэргэ үлэлээһин салгымытааах дьыллэр, үөрэхтээхтэр быһааралларынан, 5-тин сэл буола-буола, тэрилтэһин, идэһин уларытыахтааххын дьыһаар.

Сөбүлүүр, санаан сытар үлэһи – олоһхор улахан оруолаах. Онон эһи, салайааччыларгыттан, биһиргэ үлэлиир кэллиэгэлэргиттэн быһааччы тулукутаах. Мин үлэлиир кэмнэрбэр Петр Михайлович Массеев, Петр Иннокентьевич Попов, Мария Николаевна Сидорова, Гавриил Гаврильевич Попов, Афанасий Афанасьевич Захаров курдук үтүөкэннээх дириэктэрдэр үлэлээн-хамсаан аастылар. Билигин кэлэктиһи эдэр дириэктэр Людмила Владимировна Горохова салайар. Онон, мин санаабар, сөбүлүүр үлэһи, салайааччы, кэлэктиһи кытта таһасы – туһунан дьол.

Асияна Семеновна, сэр-гэргэһин иһи маһа-набын. Өссө да биһиһэ сүбэ-ама буолан, эдэрдин эрчимгин ыһыктыбакка, үлэ, олох оргуйар үөһүгэр сырыт. Тус олоһхор, дьыһа кэргэнгэр дьолу, этэнгэ буолууну баһарабын.

Кэллиэгэм Асияна Семеновна туһунан ситэрэн эттэххэ, кини түргэн-тарҕан, дьыһа-дьяп туттунуулаах, барытын кэмгэр онгоро, ситэрэ сылдьааччы. Туох-эмэ ыскаллаах көрдөһүүгүн быһа гыммакка, сууххайдык толорбута эрэ баар буолар. Бары ыһыттар дьаһалларга, уопастыбаннай үлэлэргэ саамай көхтөөх киһибит. Кини тэтимнээх муусукаҕа имигэс-имигэстик үнүкүлээн тэйдэһинэ, кинини куоһарааччы аһыах буолуо. Биһиргэ үлэлиир кэлэктиһи кинини эдвий курдук саныыр истиг дьүөгэбит. Эрэллээх кэллиэгэбит быһымытынан ылына-быт.

Анна ЗАХАРОВА

Алтынны 15 күнэ – улуустаагы «Сана олох» хаһыат тэриллэбит күнэ. Быһыл хаһыаппыт 92 сыла туолла. Онон сизтэрэн уонна өрөспүүбүлүкэбэ биллэриллибит Үлэ сылынан сибээстээн, биһиги эрдээксийэ-битигэр быһыл 33-с сылын үлэли сылдьар биир саамай тутаах үлэһиппитин, СӨ бэчээкэ туйгунун Асияна Семеновна Лыткина туһунан сырдатарга сананыбыт.

Кини – биһиги кэлэктиһиппитигэр биир уопуттаах, үлэ бары хайысхатыгар дэгиттэр сата-быллаах, ханнык баһарар типография отделын уонна хаһаайыстыбаннай боппуруостары быһаарсымга сүүрэн кэлэн сүбэлэтэр киһибит.

Асияна Семеновна – Нам улуусун Хатын Арыы нэһилиэгиттэн төрүттээх. Ол эрэри оҕо сааһыгар тулааһа хаалан, Дирингээһи оҕо дьыһитигэр кэлэн итиллибит кэмнэрдээх. Онон Чурапчыны иккис төрөбүт дойдутун курдук ылынар. Кэлин оскуоланы Нам Хатын Арыытыгар бүтэрэн, «Оскуола-производство-үрдүк үөрэх» дьыһинэн дойдутугар 9 сэл соһуоска манньахсытынан үлэлээбитэ. Онон сырыттаһына, биһиргэ-дьириһин үлэли сылдьар Елизавета Евстафьева: «Эдэр сааскар сиргин-уоккун уларытан, ханна эмэ баран үлэлээ, баһар, дьолгон буолон», – дьыһ, кини сүбөһинэ, оҕо сааһа аастыт, үгүс дьүөгэлэрэ олоһуһан олоһор сирдэригэр Чурапчыга кэлбитэ. Кэлээт, Чурапчы орто оскуолатыгар тэхүлэһитинэн кирибитэ. Онон үлэли сылдьан детдомга биһиргэ итиллибит уолун Константин Лыткины көрсөн, ыал буолбуттара, икки олоһоммуттара. Тыа ыалын сизиннэр, Мурун Тыымпылааһа уһаайба ылан, дьыһа-уот туттан олоһуһуһтара.

Асияна Семеновна улуустаагы типографияга үлэли кэлбитин бу баардым өйдүүр. Ол хайдах этэй?

Мин бу 30-тан таһа сэл үлэлээбит тэрилтэбэр 1990 сыллаахха балаһан ыйын 1 күнүгэр тэх үлэһитинэн кирибитим. Оччолорго эрдээктэринэн Петр Иннокентьевич Попов, Типография дириэктэринэн Петр Михайлович Массеев үлэлиилэрэ. Үлэ кэспэһэ кэлбиһлэр, Петр Михайлович: «Эдэр эһиккин. Оҕолоһмөт эрэ буоллааххына, үлэһэ ылабын», – дьыһ оонньуу-күлэ «усулуобуйатын» биһиһиннэрбитэ. Онук үлэһэ кириһин, «ирдэнэр усулуобуйаны тутуһан», күн бүгүнгэ диэри үлэли сылдьабын.

Урукку салалта сата-быллаах, туруу үлэһити бэлэһини көрөн, кинини эрэнэн, анал идэһи баһылаабатаргы да, кыайыа, сатыа дьыһит үлэтигэр аһыан сөп. Асияна Семеновна, эн тэхүлэһитинэн сэл кэриһэ үлэлээн баран, ручной наборщиһынан аһаһыт эһиккин.

Биһир сэл үлэлээт, ручной наборщиһынан аһаһыттар. Онон аһыах кэмнэн хаһыаты таһан онгороочу дуоһунаһыгар көһөрбүттэрэ. Урут хаһыат нэдиэлэһэ үстэ 3-4 тыһыынча аһаһынан таһсара, Билигин курдук компүүтэр дьыһа суоҕа. Биһир-биһир шрифтери талан, ону сааһылаан, наардаан, көннөрөн, балаһаларбыт таһсаллара. Билигин санаатааха, олус биһиринчик, уустук үлэ эбит. Хаһыаппытын таһаараары, сорох ардыгар түүнү быһа үлэлирибит. Сарсыарда бүтэрэн дьыһилирибит. Онон аһыах чаас сынныһа-наат, хаһыаппыт кэлэр нүөмэрин таһаараары, эмиз тэрилтэбитигэр кэлэрибит. Бары да эһэ-дэмнээхтик, бэйэ-бэйэбитигэр көмөлөһөн олус таһсан үлэлирибит. Биһиргэ үлэлээбит кэл-

Хаһыаты тангы түгэнэ, 1996 сэл.

Тапталлаах нэһилиэкпит Чурапчы туһунан билсэбит

Оҕолорбут суруйаллар. Чурапчы нэһилиэгин былыргытын уонна билингитин туһунан баһылык Владимир Сивцев интервьютугар аабын

Сайзана СОРОКОУМОВА,
Юлия ДВЯЧКОВСКАЯ

Чурапчы нэһилиэгэр 10235 киһи олорор. Төрөөбүт нэһилиэкпит күнтэн күн тупсан, саҥа таас тутууларынан кизикэйэн иһэрин көрөн үөрөбүт.

Онуоха нэһилиэк олоһун-дьаһадын көрөн-истэн олорор киһи баһылык буолар. Биһиги, С.К. Макаров аатынан Чурапчы гимназиятын үөрэнээччилэрэ, Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир Дмитриевич Сивцевкэ ыалдьыттаабыт.

●●● Владимир Дмитриевич, хатыннардаах-чараннардаах Чурапчы нэһилиэгэ Саха сириг үрдүнэн тоҕус томторуунан биллэр, өссө ханнык чакчылары ааттыахха сөбүй?

●●● Чурапчы сиригэр-уотугар 1902 сыллаахха аан бастакытын сахалар бһыахтарын хаартыскаҕа үйэтиппиттэрэ диэн бигэтик этиэххэ сөп. Ыам ыйын 5 күнүгэр Владимир Иохельсон Олүөнэ өрүс аһыллан иннинэ, Дьокуускайтан илин кытылга туоразан Чурапчыга кэлбитэ. Онно киинэххэ анаан көрдөрүү ыһааҕа тэриллибитэ. Баай тигилээх туос ураһаны бэлэх ууммуттар этэ. Учуонай сахалар туттар тэриллэрин илдьэ барбыта. Олор билигин араас түмэллэргэ хараллан сыталлар. Онон биһиги бу устуоруйа чакчытынан киэн туттабыт.

Ону таһынан, Арасыйыаҕа ханна да суох тьа сиригэр бастакынан тэриллибит үрдүк үөрэх кыһата - Чурапчытаагы физкултуура уонна успуорт үнүстүүтэ, улуу тириэньэр Д.П. Коркин аатын сүгэр өрөспүүбүлүкэтээди олимпий-

Владимир Сивцев
үлэлиир
кабинеты-
гар.

скай эрэллэри бэлэмниир интэринээт-оскуола, Чурапчытаагы аграрнай-техничекскай колледж үлэлииллэр. Манна өрөспүүбүлүкэ эрэ иһинэн мунурдаммакка, Арасыйыа атын регионнарыттан, Монголияттан уо.д.а. тас дойдуттан тийиэ кэлэн үөрэнэллэр, үлэлииллэр, устуунан олохсуйа да хаалар түгөннөрө баар. Ханнык баҕарар дойду дьонунан-сэргэтинэн биллэр. Чурапчы - Өрөспүүбүлүкэтин бастакы Ил Дархана Егор Афанасьевич Борисов төрөөбүт дойдута. Мантан успуорт чөмпүйүөннөрө, учуонайдар, суруйааччылар кынат анньынан тахсыбыттара. Онон чулуу дьоммутунаан киэн туттабыт. Ити курдук кэлсээн бардахха, элбэҕи кэлсизэххэ сөп.

●●● Саха сиригэр үтүс мал тьа хаһаайыстыбатынан дьарыктанар. Ол чааһыгар Чурапчыга хайдаҕый? Биһиги нэһилиэкпитигэр төһө сүөһүлээхпитий, сылгылаахпытый?

●●● Нэһилиэкпитигэр сүөһү сылгы аҕыйаата. Тоҕо диэтэххэ, эдэр ыччат билигин сүөһүнү,

ынаҕы иитэ сатаабат. Ол да буоллар, сүөһү, сылгы интигитинэн дьарыктанар дьон аҕыйаа суохтар. Нэһилиэкпит олохтоохторо үксүн сүөһүлэрин, сылгыларын атын нэһилиэккэргэ туталлар. Сыһыппарада киирэр буоллаахха, 831 сүөһү баар, онтон ынаҕын ахсаана - 307. Сылгытын ахсаана арымый да элбэх: 1309, мантан биэтэ - 1006. Итинтэн көрдөххө, дьон сүрүннээн сылгынан дьарыктанар.

●●● Владимир Дмитриевич, оттон нэһилиэк иннигэр бүгүнгү күнгэ ханнык сүрүн кыһалҕа турарый уонна ону быһаарарга туох үлэ ытылларый?

●●● Эппитим курдук, Чурапчы нэһилиэгэ күнтэн күн сайдан, улаатан иһэр. Быһыл «Кэнчээри» диэн 147 уһаайбаалах микрооройуон аһыллына. Ол иннинэ Мурун Тымпыяа, «Молодежная» түөлбөлэригэр микрооройуоннары аспыпыт. Чурапчыбыт улаата турарын быһытынан, биһиги саамай тыын кыһалҕабыт - суол боппуруоһа буолар. Суол олус ыараханлык оҥоһулар.

Географическай баһыанньанан, биһиэхэ кумах да, гравий да суох. Аҕардас буору куттаахха, барыта бадараан буолан хаалар. Ол иһин кумах, гравий ыраахтан таһыллар, сыл ахсын бэрт аҕыйах килэмизтир суол оҥоһулар. Ону таһынан дьон хаамар сириг тупсарыта, уулуссалары сырдаттыга күннэтэ үлэни ытабыт. Дьоммут-сэргэбит олоҕо тупсарыгар үлэлэһэбит.

●●● Владимир Дмитриевич, эн санааҕар, биһиги, оҕолор, нэһилиэкпит сайдытыгар туһунаан көмөлөһүөхпүтүн сөбүй?

●●● Оҕолор сүрдээх кыраны да бэлэтиги көрөр кыраҕы харахтааххыт, барытын өйдөөн көрөдүт. Биһиги, улахан дьон, улахан кыһалҕага сылдьан, сороһун көрбөккө хааларбыт баар суол. Мин санаабыр, бөһүөлэк иһин ыраастааһынтан саҕалаан, сыһыанар сирдэри былааннааһыныга тус санаабытын үлэстэргит буоллар, инники үлэни торумнуурбутугар көмө буолуоххутун сөп. Холобур, мастар-былаан ылынарбытыгар, оҕолорго ыйгытык ыппыппыт. Оҕолор олус үчүгэйдик хоруйдаабыттара. Бэлэсипиэттээх дьон сылдыалларыгар анаан суолу туруорсубуттара. Уопсайынан, доруобуйаны чэбдигирдигэ, сыһыаланна аналлаах эбийиэктэр аҕыйахтарын бэлэстэбиттэрэ. Ол иһин, ону учуоттаан туран, Эбэбит кытылыгар сыһыанарга табыгастаах, бэлэсипиэтинэн, роһынан хатааһылыр, сатыы да хаамарга сөптөөх сыһыалан мизэстэтин оҕолор туһунан былааннаатыбыт.

●●● Владимир Дмитриевич, Чурапчыбыт нэһилиэгин 375 сылын бэлэстэтибит, бу сыһыппара

хаһтан кэлбитин кылгастык билиһиннэриэн дуо?

●●● Бизэ сыл анараа өттүгэр Степан Анатольевич Саргыдаев учуонайдары кытта үлэлэһэн саҕалаабыта. Андриан Афанасьевич Борисов диэн учуонай архыыл докумуоннарын үөрэтэн, Чурапчы нэһилиэгин устуоруйата Аччабар Ньамных диэн киһини кытта ситимнээһин билбиппит. Бу киһи 1648 сыллаахха кинээс дуоһунаһыгар киирбит эбит. Оччолорго нэһилиэкпит Уһус Хатылы дьэһэрэ. Аччабар Ньамных кинээс дуоһунаһыгар киирэбиттэн, Чурапчыбыт нэһилиэгин күнэ аабыллар диэн буолбута. Кэнники бу Уһус Хатылы Чурапчы нэһилиэгэ диэн ааттаммыта. Оттон олох эрдэтээди устуоруйага киирэр буоллаахха, Платон Алексеевич Ойуунускай суруйан хаалларбыт «Улуу Куданса» айымньытын сүрүн дьоруойа Улуу Куданса биһиги өбүгэбит буолар. Улуу Куданса Аччабар Ньамных сиэнэ эбит. Кини сүрдээх баай, дьону-сэргэни барытын аһатан-таһыннаран олоһубут киһи. Туох баар ынаҕын үүрэн илдьэ бардахха, Чурапчыттан бүтэһик ынаҕа тахсыар диэри, бастакы иһэр ынаҕа Мырылаҕа тийэр эбит. Оннук курдук улуу төрүттэрдээхпитинэн киэн туттуохтаахпыт.

●●● Владимир Дмитриевич, хоруйдарыг иһин махтал. Түмүккэ оҕолорго туох баҕа санаалааххыный?

●●● Үөрэххитигэр кыһаллыг. Нэһилиэкпит сайдарын туһугар туруулаһар үтүө үлэһит дьон буола улаатыг. Бэйэ-бэйэ-дигиһигэр харыстабыллаахтык сыһыаннаһыг, куруутун өй-өһүг-өйдөһүг.

Психолог сүбэтэ. Оскуолаҕа киирии - саҥа кэрдиискэ тахсыы

Агафья СЕДАЛИЩЕВА

Оскуолаҕа киирии - оҕо саҥа кэрдиискэ тахсыы, олоҕор суолталаах кэм. Саҥа оскуолаҕа барар оҕо аан бастаан хайаатар да адаптация ааһар, уустуктары көрсөн сөп.

Бу кэмгэ оҕо утууар уута кэһилээн, аппетита уларыһыан, халпырыстаныан, кыраттан кыһыра сылдьар буолуон сөп. Бу ньиэрбэ күүрүүтүттэн тахсар, сотору кэминэн ааһар. Оҕо оскуола олоһун тэтимигэр үөрэнэр, сылайара кыччыыр, настырыанньата көнөр. Адаптация сөптөөхтүк ааһарыгар саамай төһүү күүс эһиги, төрөппүтүгэр, буоларгытын умнуо суох-

тааххыт. Оҕо тутугар дьэтигэр сөптөөх усуллубуйаны тэрийэн сайдар, доруобуйата чэгиэн буоларын туһугар үлэни ытыахтааххыт. Оскуолаҕа бэлэм буолбут оҕо илиитин моториката, тыла-өһө сааһыгар сөп түбэһэр, санаатын толору этэ үөрэммит буолуохтаах. Дьэ кэргэнгэ олохтоммут чопчу эрэсимм оҕону бэрээдэҕэ үөрэтэр: биир кэмгэ утууарга, турарга, аһыарга, сонньуурга, дьарыктанарга. Маннайгы кылаас оҕото күн иккис аһаарыгар 1 чаас утууан, сыһыанан ыһыан сөп. Үөрэҕин кэнниттэн оҕо сонньуур, сүүрэр-көтөр бириэмэлээх буолуохтаах.

Оскуолаҕа киирбит оҕо бэйэтин сатаан салайына үөрэниэхтээх, хас биридии оҕо бэйэтэ сатаан тас таһаһын

таннар, бэйэтин малын, үөрэнэр тээбиринин, таһаһын-сабын чопчу билиэхтээх. Сатаан атын оҕолору кытары бодоруһа үөрэниэхтээх, учууталын соруудаһын толору ыһыан толоруохтаах, бэйэтэ кыһан быһаарыны ыһынар буолуохтаах. Атыннык эттэххэ, эппиэтинэстээх буолуон наада.

Төрөппүт учууталы кытта аан маннайгыттан сибээс олохтуохтаах, оҕотун сайдытыг интэриэһиргээн, сүбэ-ама ылан, учуутал ыһматынан оҕотун эбии дьарыктыырга ылсыахтаах, холобур, дьэһэр үлэни оҕолорго учуутал ыһмата ордук өйдөнүмтүө буолар.

Төрөппүккэ тэттик сүбэлэр:
• Оҕо истэригэр учууталы, атын оҕолору, төрөппүттэри

куһаҕаннык саҕарыман; оҕону кытта учуутал туһунан ытыктабыллаахтык кэлэтиг.

• Бастакы учуутал оҕо иккис ийэ кэриэтэ буолар, кини тылын, сүбэтин, быраабыла-тын бастакы кылаас оҕото ордук ыһынар, оҕо итигитигэр сүрүн оруолу оһиһуур. Ол иһин төрөппүт учууталга чугас буолара наада.

• Төрөппүт мунньахтарыгар, кылаас иһигэр буолар тэрээһиннэргэ көхтөөхтүк кытта сатаан. Ити чааһыгар учууталга күүс-көмө буоларгыт ордук - оҕотун хараһар аптарытыаккыт үрдүө.

• Оҕону доҕордоһорго үөрэтин; кини доҕотторун сэргээн, ыйыталаһыг, табыллар буоллаһына, ыалдьыттата

ыһырын.

• Атын дьон көрөрүгэр-истэригэр оҕо тутун мөһүмэн; сэмэлэһэн. Ол ону-гар иккиэн хааллаххытына, туту сөбүлэстэһитин этиг.

• Оҕо кыһалҕатыгар, төһө да кыра курдугун иһин, дьоннаахтык сыһыаннаһыг. Оҕо эһиги өйбүлгүтүгэр, тапталгытыгар туохтааһар да наадыйар кэма.

• Оҕо тутун хаһан даҕаны атын оҕолору кытта тэннэһэн.

Оҕо бэрээдэгиттэн, үөрэҕэр ситиһииттэн долгууар, муһаарар буоллаххытына, учууталтан, оскуола психологыттан сүбэ ылартан кыбыстыман.

Литэрэтиирэ муннуга. Айар кут абылангар ыллараң...

В. П. ДЯЧКОВСКАЯ

Мил Друзья наши
Кто бы был с нами

Эрх суух сэмдээн бодолтон дэглэмийнх
Угтүмэн үүрэгтэй хандууны хандуулалт,
Дэвсгэртэй гэгдлийнхээ хандуулан,
Тайван эрхт тусгайлангээ,
Хойд сэмдээн бодолтон
Кыс дэвсгэртэй бодолтон
Сэмдээн эрхт хандууны
Айвартыг бодолтон тусгайлангээ
Камуулангээ дэвсгэртэй бодолтонгээ
хандуулалт
Сэмдээн дэвсгэртэй бодолтонгээ
Хандуулангээ хандуулангээ,
Одоогийнх тусгайлангээ,
Одоогийнх тусгайлангээ бодолтонгээ,
Хандуулангээ бодолтонгээ, суурьтэй-хандуулангээ,
Хандуулангээ-хандуулангээ, хандуулангээ-
хандуулангээ

Сэмээрбит-сарбит,
Төлөөр битүүлхыг сэтгэлдүт,
Өнгөн өнгөрүүл саяа бүтэн,
Хатан ойгуутыг илэстийлэр санаатаах
Тос жүрдүх тойонд мөлбүр хадан бүтүт,
Төлбүх-шлбүх нэрбүт,
Сыста-сыста тэлбүт,
Күлбүт-саябүт,
Өртүт-мэсхмүт,
Зорин утгагүйт,
Эрдэйн үрдүлэр эргилтэ саньсабүт,
Имэ тэлээрбит,
Орхондог системмүт,
Күл-күлэ кыммыстынр,
Мөгө туран тагтаһар,
Сайхл мэлхэ,
Кэртэх санга,
Чангара чүмэлэ
Кымыг дэстийлэр баярсабүт

தற்போது சீரமைக்கப்பட்டுள்ளது

Энэр сахамсад танигдах зэрэг татсанбыл,
Сыппарыг хамтарь сонгодо хуучын олбыл.
Туртгад үзэмжээр үгүйр сэтгэснийг,
Бичүүртлээх аамгай мэгчүү түртгэснийг.
Тойгон зүрхээр, сүүлчлэлтээр даг буулчлар,
"Төгс" дэвх сээр нэгэрбыл.
Авдгай олоогчид,
Гүйрээхүү эдг сэлхэрбыл,

Утгуларчы кыстары энтрэдэр ийгезек
 Түгизгизтарын кыстары утга-саба
 бирахжыбыт
 Анныма санкылыгыр ийгезек бирер уезетек
 Күлмиз кабырыч, байааракке манкыбар,
 Күлүм тутур халыагынын кыгыз
 мардыламмыт.
 Аймах билг-бодулар кураат хотун
 дилмизбиз.

[illegible]

Директор областного управления бурлиизак
составил.
Срочно в район выехать и проверить
Акт о том, что в районе, где находится
бухта, нет бурли.

Кай барган дьалыгыгар,
Сударыстыбыа илгээр.
Салгыларым "президент",
Уулабым "премьер".
Ыйыктыбын ийиэттээх,
Катрылыбын урууттаах
Чунуһу ланастыкка тунукка,
Хотун эдэйдэ,
Боччостуу сайа

Хуучин бичлэгтэй

Дуңхуахэа талылаан,
Ханочку тугтунубун,
Каллаа талылаан,
Саманто дараабуун,
Харага руттанымат,
Тайманта тугтунубун,
Хотун хаан талылаан,
Тайорун талылаан,
Слох үйүм тугтунубун

Туруулагдараа саманымт,
 Ыраа санаатым
 Ыдымтыгбам чинчылзэмшэ,
 Бар дьонун түрүгүр
 Бэлүрхүрбүдүс ылырбыт.
 Сүрүр харагыгын сымбыт,
 Бүрө атагыгын энтэспыт,
 Тылсанах түрүгүрү,
 Саманаат сатааваа.
 Энтэспыт эчирэнтэнт өйдөөт,
 Ытырбыттын ыкылаат,
 Ыдымтын бизрээт.
 Тууланнаат дьаахы тыһаартарын тээвэр,
 Утүрү уурагы ылыннара аттар,
 Түрээһинээх түрүгүрү,
 Ылсартылаах ороһо.
 Бар дьон элчиннээх,
 Утүрү дьон өйбүлүлээх,
 Сылбайбат сымдааһын,
 Өйбүлүлүт эрээ,
 Бат дьахтар —
 Хатүч хатүч!

Тың баулыра

Хорошор муштаабын хойунардылт,
Сыспай сэлэлхэи умваруулт,
Тээгдээ-мээрзэн асардыммыл,
Алдас-үрэх энгэрлэлмийт,
Күрү көрсөбүт, туманы түнэрбүт,
Ходуна отурт хонруулаахтыг хамуульбүт,
Ылгарбыт-хөлсөрбүт,
Бутардыт-оһорбүт.
Түслээх үзэлтээр түрүү аагырбыт,
Хайдамын-шээтэммийт,
Бочоюмда тикэлбүт,
Асчым ааттаабыт,
Иштэмгийн үлэрмэ,
Учуулай чулуута,
Алмынхыт бэрдэ,
Саддайагчык сартадлаага,
Дьакуттайт дьобуна,
Килн көрүт, рүүх санаа,
Майны майгн,
Көсжиллэх толкуй
Алдас голуна
Болбаала барахсан!

When

Сүрәләрнең сәйрәлән, арка сүктүрүтт.
Олорун аңаретон, адоһон ирлилт.

Оя эрэм... өтөр баянбагца,
Итирик эр эрдийдэбэлт,
Муу бичлүт, эрдэ энгэрдэгэлт...
Хүнэ куурбулт, эрдэ кырдыбылт.
Кизэн көжүс кыдройбылт,
Улуг санга кылсаабылт.
Космилээт талхул кырынгылытыбылт.
Оя эрэм... ордорун эр түнжар туррукхана
олорбут,
Эр көнөргэр эрэн кэлээбит,
Гирьт келлүү ылыктына сыслыт,
Кыагы калара боһомынкыбылт.
Оя эрэм... ыра сырбатын ылыктыбаатат,
Ордор тургаларын эрэн кэлээбит,
Кыааты эралээр — эрдэ сэтхылт,
Санамта куурхубут, нөлсө каммулт...
Кэлтибэл буруур, аллах талтал,
Угур тыын, ырай санга...
Энэ ийэ баатахан...

Сылыр

Саман сайыннаат, кырыаллаат кылынкаат
 Хотугу кырыаллаат алым кына булбут
 Суунз тартыла, калган олтод
 Уруу бычкарар туруу жазылт
 Тарып-уруп көрбүт,
 Куюрус-кынынас ычмыла,
 Кухуулаат өткүзүр кулум алаайбыт,
 Салоллоот өткүзүр сандары сындаайбыт,
 Мына көрбүтүз,
 Мүзгүлаат олтуз,
 Арыаат тыгыла, өчкүзүр буларбыт,
 Аан нөгүзүтүрбайт
 Тос курдук бултунайым,
 Тартыла тамеатар кайыч
 Тус олоорч турсарылар чолчу турбайбыт
 Бурт сүзүлүктөн саксуз, III
 Соксуз толорорду, сакандыч ситазы,
 Уна-самас калмыт,
 Унамы-туора сылайбыт,
 Тусубут, тарапубут,
 Дакс тусуруубут,
 Кылынылаат сибирээт,
 Тамтобарлам байлаат,
 Тусулаат быдылаат,
 Ситазы таппалаат,
 Ситык өй,
 Ситал толхуй, бычкарылаат бодаат,
 Сыдамы санаа, бултурба сарым
 Сулаккаа хотуу

Рында КОРЯКНА-ХОТУНА

Бизэлсэр
Иэлэ

Билэлэр Иэлэ сарсынхыг-
тан уоспуускада барыах-
таах. Үөрэмн бүтэрээх, манна
ааһан калбитэ сым кэрингэ
буолла. Бүтүн балынхыгтар
эрдэ тийнэн кыбварталһаады.
үлэтин түмүтүн таһаарыахтаах.
Кым тугунаан ыалдыан, хаһан,
хас хүнгэ эмтэммитин, хас оёо
быһымы ылбатын-ылбатаһын,
хас дыктар төрөбүтүн бары-
тын отчуоттууқтаах. Онкоһор
ыалга хас ыт, куоска баарын
кытта билэххэтээх эбит. Онук
кизэ мачайы халын сурунаал-
лартын көрөх, ааһан-суот-
таан, сымппараларын туру-
орон иһнэхтээх. Сорөһөр хүнү
быһа табете салтайһар дээрн
суоттаабыта сеп түбөспэккэ,
үлэтигэр түүнээрн хаалара
баар буолдааччы. Дээрэбинэ
дьоно эдэр үлэһити «Билэлэр
Иэлэттэн» атыннык заттаа-
бат. Бэйэтэ даһаны үөрэнэн
хаалан, кыһамжат буолбут.
«Быдыл охчуолада хас оёо ки-
крбитай» дээн ботугуруу-боту-
гуруу, остоулга баар сурунаал-
ды селбу тардан ылай, арыйа

багтаата. Тэгс сүрэгээр эдэр мал
ахуйгаарыг тута бичлээр. «Сэл
айны олоот ахсаана ахуйгаан
хэр азит» дмэг үеийг тэгийн
мал. Ааспын даяхтар бич-
аа Айтална Иванова кинки
буруйдуохна, мөхөөх курдук
туттубута. «Оронт тог ахуйны-
рий?» дмэг борт кытаанасты
мийппыта. Ону хын хантан
бичээдэй? Эдэрдэг үл суох,
ханаас суох, улуус кинкигэр, ку-
оракта үл булан ханан хаалал-
лар. «Бу да сүрэгээр бичээх
туту дмэг бичлээт, эмгэ ха-
сийнра буулур» дмэг сөмблээ-
тэтин, отчуотун үрдугэр түстэ.
Бийм дэрнэбичээт алта оро
төрөөт азит. Бары этэнгээр,
бичлээлара баар дмэг суруйа
олордохуу, эмгэ «Харыйала-
ах» дмэг Аалата өтөн түстэ.
«Дыхтар нхэ бичлээт, бара
охуу үнү» дмэг, хысал-тэл-
тэл бөхөнөн тахырдыа: бич-
дмэг. Илэ уоика олуустар
быт курдук дмэг бичлээт, баар
саята суох омордо. «Оттон от-
чуотун? Сарсын ндмэг тутта-
рмэгтэхтэн дмэг» дмэг саяа
төбөгүтэр элс смян васта. Ол
да гыннар, үерүүдмэг, сунал
көмө суумхатын харбаан ылаат,
бадарааны оротунан, «Хары-
йалаах» дмэг түнэ турда.
Тын бичлээт баар ахуйгаан
ахуй гийбичтэ - бөтөрнээр
мөхөөх барахсан талыта

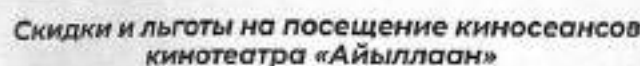
күндөт үнүктүү сытар збит. .

«Аанаа, ннэ малдвар днэн тугу эппиккнннй? Муугур-
даах буоллаа днэбнтнм. Отой
да, атын эбнт днн!» - днэн
сббүлээбэт санаатын бык-
тарда. Улууска нлдькэрн аны
табыллыбат буолбут, онон
манна да быһадрыллар буол-
лахпыт днэт, Излэ илинтн
сууммутунан барар. Мааһыкка
нхкнс оототун ыарахан сыл-
дзар. Дннгэ, төрүүр бнрнэмэтэ
сылар мй бүтүүтэ этэ - эрдэлээ-
ри тыммыт. Кэргэнэ өрүс угуур
кустуу барбыт. Днэ ннхгэр
Ананаттан ураты нм да суох.
«Туох баарынаа-суогуунаа
түсүһэн хорер буолиахпыт»-
днэн Излэ төһө да куттая-
нар, дыхтары балэмнээн, көр-
бүтүһэн барар. Ол быһыгар,
«Айталиха Ивановна төһө
эрэ мөбөр, дыхтары дыккээ
төрөтө сымдвар днэн. Ча, туох
да дннтн. Этэлгэ эрэ быһаам-
мыт кнн!» днэн санаата баһы-
Ани Ананатын дыһайбытынан
барар. Төрөтөргө аанаа, нска-
кмайханы тэрдэн бырастыына
тэлгэттэ, нннт-хожуос, уу-хаар
бэлэмнэттэ. Арынй да уоску-
бан, халаатын, бөрчөккэтин
кэттэ. Оо, ды, арай мань Ай-
талиха Ивановна көрөр буол-
лар, «скэ» эбнт буолуп. Эмнэ
Айталиха Ивановна! Излэ са-
наатын кыйдаан, Мааһыкка

[illegible]

байда, ойтон сэрэйн-харагын
уравтаан, эмин-тохуун кутал
син барытын бөрөөн бйфавар-
да. Мааһынха да холкута, эрдэ
одоломхут киһи буолан, чэпчэ-
китик быыһанна. Иэлэ аны
хайдах эмэ гынан Айталлина
Ивановкада Мааһынха туһу-
нан биллэрizzхтээ. Тобьтуттан
имэриллэбэтэ буолуо да буол-
лар, күн бүтүн оройуон киһи-
гэр Мааһынхатын кытта ки-
нэрizzхтээх уосина төрүүр дыкээ
илдьэн туттарыахтаах. Ону
тэнэ кыбаарталык түмүгүн
эмкэ. Киһэ буолуута «Вода»
массынапа тээлэн аяаннаа-
тылар. Хата, дыолто, массы-
на көстөн абыраата. Төрүүр
дыкээз киһэрzzтэрин кытта,
Айталлина Иванова ааңига
көрүстэ. Дьуһуурустубата аби-
«Дьэ, бүттэхпит!» - дикэн мээүл-
лэргэ бэлэм турбут Биллэр
Иэлэ солуйуоһун иһин, бырадһа
полгуйбут, вербут көрүһнээх.

-Хайна, Маша, хайдаххын-
хын? Үүчүтэйгнн дуо? Уул үнү-
днн, иһнтгнн бэ, эвэрдэлкн-
бнн! Елена Николаевна, мах-
танабын, бу мин бастакы уул
сизэни! Сага калбит хин
эбэтнн иликтгнн гэр хотхтөрөөт,
ытаан бэбээрдэ. Машынгка
үөрбүт дьоллоох характарын,
Айталнна Ивановна долгуубут
снрэйлн амл. умкар үнүв, Бил-
сэр Иэлэ?

Вторник - Многодетным семьям (Льготы предоставляются на членов только одной семьи) 50% от стоимости билета.
Среда - Пенсионеры, инвалиды 1,2 группы 50% от стоимости билета.
На все дни кроме четверга
 Ветераны ВОВ, дети инвалиды 100% от стоимости билета.
Пятница - Ветераны боевых действий, дети сироты (круглые сироты) 50% от стоимости билета.
Без ограничения - дети до 5 (пяти) лет включительно 100% от стоимости билета.
В день рождения - Именинникам (при предъявлении документа) 3 дня до и 3 дня после 100% от стоимости.

Чурагчмы улуутун, нэһилиэгийн бочуоттаах олохтообун, Саха Өрөспүүбүлүкэтин тулуу бэтэрээнин, "Гражданской килбиэн", "Звезда Отечества" уордьан хаһаайынын, тапталлаах кэргэммин, аҕабытым, эһэбин, убайбытым **Александр Ванифатович Местниковы** 65 сааскын томпочму туолбуккунан, үөрэн-көтөн, сахалыы ойхаллыбыт, урсонхойдыы урүйдүүбүт!

Күндү киһибиһигэр саха алмаатын нурдук кытаанах доруобуйаны, туох баар үтүөнү, кэрэни баҕарабыт.

Эбэрдэни кытта кэргэнин, кыргыттарын, сизин, күтүөтүн,
бырааттарын.

ВИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

► Михаил Витальевич Тарасов аатыгар 23.06.1997с. бэриллибит
Одүүлун орто оскуолатын бүтэрбитин туоһулуур АН 1380799
№дээх аттестат сүлпүтүнэн, дынгэ суобунан аабыллар.

УЛУСНЫЙ (РАЙОННЫЙ) СОВЕТ
ДЕПУТАТОВ МУНИЦИПАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ «ЧУРАПЧИНСКИЙ УЛУС (РАЙОН)»
РЕСПУБЛИКИ САХА (ЯКУТИЯ)

ВТОРАЯ
(ВНЕОЧЕРЕДНАЯ) СЕССИЯ

РЕШЕНИЕ № 12

с. Чурапча   от 11 октября 2023 г.

О повестке дня Второй (внеочередной) сессии.

Улусный (районный) Совет депутатов муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) решил:

Утвердить повестку дня второй (внеочередной) сессии улусного Совета депутатов:

1. О повестке дня второй (внеочередной) сессии.

2. О внесении изменений в Решение депутатов Улусного (районного) Совета депутатов муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» от «29» апреля 2008 года № 397 «Об администрации муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия)», утвержденного решением улусного (районного) Совета МО «Чурапчинский улус (район)» №287 от 27 ноября 2006 г.

УЛУСНЫЙ (РАЙОННЫЙ) СОВЕТ
ДЕПУТАТОВ МУНИЦИПАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
«ЧУРАПЧИНСКИЙ УЛУС (РАЙОН)»
РЕСПУБЛИКИ САХА (ЯКУТИЯ)

ВТОРАЯ (ВНЕОЧЕРЕДНАЯ) СЕССИЯ

РЕШЕНИЕ № 13

с. Чуралча от «11» октября 2023 г.

Об утверждении Положения (регламента) об администрации муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия), утвержденного Решением 57 сессии улусного (районного) Совета депутатов муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия), в новой редакции

На основании Федерального закона от 06.10.2003 № 131-ФЗ «Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации», решения улусного (районного) Совета депутатов муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) от 15.06.2023 № 294, уведомления о включении сведений о муниципальном правовом акте в внесении

Бас	Сылдыбыт сыа, уутуйбут уу ...								Муома хайата
Түүнэри сылдыбы, мэһээк- тээһин	Былыргы Греция								Быстах тэриллэр бөлөх
	Эргэрийи		Икки күлүктээх эини кулун аттаах Бухатыр		Оппуоха				
								Куул ... уута	
Сайа сөһө- нигэр Уйгур таптала					... мирибэ		Чахчы	Кээкэ	
			ТВ-га ...						
			... га (иҥиир)					Төбөсүн көксүгүн көнөтүк	
Хайа мунгун					Саһыл Кыыс				
Ис ... иһи									
			Эстэр тэрил		Кыыл, сүөһү мэйинтэ		Айылда бавай, дэлэй эйгэтэ (поэт.)		
Былах сылты кырылга		Огдо кинигэтэ			...бун этиити				...тэнэ (сирэй өлтө үһэ буолан)
... дэ ситтэ	Обурууска эрс баар								
						Котер дьиэтэ			
...эс от- мас					Себүү			Ытык, сүдү	
... диятхос мичик гынар				Үс ... үөстээх Өлүөнэ					

«Сканворд: тэрийгээччл ИП Данилова М.А, «ТЭАЙ сахалты сканворд 3» ылылыныга

изменений в Устав МО в государственный реестр уставов МО субъекта Российской Федерации от 27.07.2023 № 14/01-32/5465, Улусный (районный) Совет депутатов муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия), решил:

1. Утвердить Положение (регламент) об администрации муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия), утвержденный Решением 57 сессии улусного (районного) Совета депутатов муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия), в новой редакции, согласно приложению к настоящему решению.

2. Контроль исполнения настоящего муниципального правового акта возложить на Главу муниципального района «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия).

3. Настоящий муниципальный правовой акт подлежит официальному опубликованию (обнародованию) и вступает в силу после официального опубликования (обнародования).

Я.П. Оконешников,
председатель улусного (районного)
Совета депутатов,
С.А. Саргыдаев,
глава муниципального образования.

ЭЛЕКОМ

МАГАЗИН ЭЛЕКТРОТОВАРОВ

г. Якутск:
ул. Поляркова, 20/1
ул. Жорницкого, 33 (пав.53)
ул. Чернышевского, 126

п. Нижний Бестях:
ул. Ленина, 31

№16@TDELEKOM.RU

460-777

ОТЛИЧНЫЕ ЦЕНЫ ☎ 460-777

ВСЯ ЭЛЕКТРИКА В ОДНОМ МЕСТЕ

Көннөрүү

Кэриэстэбил

Учуутал – умсугута уһуйар аанньал диэн балаһаҕа Үөрэх сырдык суолунан Никоноттар династиялара – төрүттээччи Иван Николаевич Никон, уопсай стаж – 706 сыл (Хадаар) диэни (Чакыр) диэн көннөрөн ааҕаргытыгар.

КУТУРБАН

Кытаанахтан төрүттээх Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, биригэ үөрэммит дьүүгэбит, доҕорбут **КРИВОШАПКИНА Альбина Ивановна** соһумардык олохтон туораабытынан, оҕолоругар Александраҕа, Василийга, Христофорга, кинилэр дьыа кэргэннэригэр, сизэннэригэр Коляҕа, дьыа кэргэннэригэр, Сергейга, биригэ төрөөбүт балтыларга Февронья Ивановнаҕа, Мария Ивановнаҕа, Роза Ивановнаҕа, кинилэр дьыа кэргэннэригэр, бары аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Кытаанах оскуолатыгар биригэ үөрэммит доҕотторо.

Соловьев нэһилиэгиттэн төрүттээх Нам нэһилиэгин олохтооҕо, күндү биригэ дойдулаахпыт, 40-с морской пехота биригээдэтин 3-с десантнай ротатыгар сулууспалаабыт

РОМАНОВ Николай Николаевич-Сыныыска (Ронин)

Ийэ дойдутун көнүлүн туһугар ытык изин толоро сылдьан, Донецкай уобаласка Новомайорскай селиэнньэҕэ дьоруойдуу сырдык тына быстыбытынан, тапталлаах кэргэннэригэр Ньургяна Герасимовнаҕа, оҕолоругар, биригэ төрөөбүт эдьийдэригэр Елена Николаевнаҕа, Айыллаана Николаевнаҕа, Гей Николаевнаҕа, Лия Николаевнаҕа, балтыгар Александра Николаевнаҕа, быраатыгар Спартакка, бары чугас аймахтарыгар, доҕотторугар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Соловьев нэһилиэгин дьаһалтата, дыкутааттарын Сэбиэтэ.

Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, урукку олох дьаһах кэмбинээтигэр таһаарылаахтык үлэлээбит дьүүгэбит, уопастыбанньыкпыт

КРИВОШАПКИНА Альбина Ивановна соһумардык олохтон туораабытынан, оҕолоругар, сизэннэригэр, аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Олох-дьаһах кэмбинээтигэр биригэ үлэлээбит кэлэктиибэ.

Күндү аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит, үлэ, тыыл бэтэрээнэ,

КАПИТОНОВ Гавриил Егорович

бу дьыл, алтынньы 11 күнүгэр ыалдьан олохтон туораабытын доҕотторугар, билэр дьонугар диригник курутууан туран иһитиннэрэбит.

Оҕолоро, сизэннэрэ, хос сизэннэрэ.

Суохтуубут, саныыбыт, киэн туттабыт...

Күндүтүк саныыр ийэбит, эбэбит, хос эбэбит Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэхтээһинин Бочуоттаах бэтэрээнэ, Учууталлар учууталлара, Чурапчы нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, Чурапчы улуусун иискэ «Норуот маастара», педагогическай үлэ тыыл бэтэрээнэ **Санникова Аграфена Игнатьевна** 93 сааһыгар биһиги кэккэбиттэн туораабыта бу дьыл, алтынньы 18 күнүгэр номнуо 40 хонуга туолар.

Кини 1930 сыллаахха кулун тутар 21 күнүгэр Дьоккуускай куоракка Игнатий Алексеевич уонна Варвара Дмитриевна Санниковтар дьыа кэргэннэригэр төрөөбүтэ. Оҕо сааһа Мэнэ Хангалас баатара нэһилиэгин уһук учаастагар Өргөнөөххө ааспыт.

1953с. Дьоккуускайдаабы педагогическай үнүстүүтү бүтэрэн, математика, физика учуутала идэни баһылаабыта. Үлэтин Абый оройуонун Дружина, Мугурдаах оскуолаларыгар саҕалаабыта.

1954с. бизлэсэр идэлээх Капитон Ивановичтыын ыал буолан, биэс оҕолон, 28 сыл Чурапчы биригэстэн ытыктанар ыала буолан дьоллоохтук олорбуттара.

1982с. олохун аргыһа Капитон Иванович олохтон туораабыта.

1956 сылтан 1984 сылга диэри, бастаан, Е.И. Курашов аатынан Чурапчы орто оскуолатыгар математика, алгебра, геометрия учууталынан таһаарылаахтык үлэлээбитэ.

Кини Чурапчыга үөрэх сайдыытыгар бэйэтин кылаатын

үөрэнээччилэр сөбүлүүр, төрөппүттэр ытыктыыр учууталлара этэ. Ийэбит 97 үөрэнээччигэ учуутал идэтин баһылаабытара, 3 наука дуоктара, 5 наука хандьыдаата үүнэн тахсыбытара. Үөрэнээччилэрэ норуот хаһаайыстыбатын араас салааларыгар, уопастыбаннай-политическай үлэ араас хайыскаларыгар ситиһиилээхтик үлэли-хамсыы сылдьаллар.

Кинилэр ортолоругар Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дархана Е.А.Борисов, Ил Түмэн дыкутааттара И.Д.Черов, В.Б.Кайгасов, А.И.Пойсеева, С.И.Никифоров, Ил Түмэн бастагы спикерэ Н.И. Соломонов уода. бааллар. Үгүс үөрэнээччигэ үлэригэр ситиһиилэринэн бочуоттаах ааттары, наҕараадалары ылбытара. Олоххо, үлэҕэ ситиһиилээхтэринэн, учууталларыгар барҕа махтал тылларын этэллэр, сүрэхтэрин сылааһын аныыллар.

Ийэбит барахсан оскуолаҕа үлэлиир кэмнэригэр уопастыбаннай үлэлэргэ актыыбынайдык кытара, оскуола иһинэн дьахтар кэммитигин салайбыта, профсоюз бэрэссэдээтэлинэн, кэлэктиип сылларга чилиэнинэн үлэлээбитэ.

Кэлэктиипи түмэр улахан доҕурдаах, дьаһаллаах, саҕабыллаах иитээччи, уһуулааччы, киһи кэрэхсир кийитэ этэ.

Кини хаартыскаҕа түһэрэр идэлээх: оскуола кэлэктиипин, Чурапчы бэллэ сирдэрин, 1980 сыллаахха улахан уу кэлиитин, бырааһынньыктары, үбүлүүйдэри, сыбаайбалары хаартыскаҕа түһэрэн,

үтүө өйдөбүллэри хаалларбыта.

Бизнсийэҕэ тахсан да баран, кини таах олоҕо-тоҕо, ыңгырымга сылдьар айгысчыт, өлгөм үүнүүлээх оҕуруочут, мас, сибэкки олоҕооччу, иистэннээн бэрдэ, «Центральнай» ТОС актыыбынай кытааһчыта, холобурга сылдьар Далбар Хотун этэ.

Норуот маастара иискэ бары көрүнгүнэн дьарыктаммыта. Нэһилиэккэ, улууска, өрөспүүбүлүкэҕэ үгүс быыстапкаларга, куонкурстарга ситиһиилээхтик кытара. Чурапчыга 80-с сылларга «Бэйбэригээн» диэн уран тарбахтаах дьахталлар түмсүүлэрин тэрийэн, 10 сыл салайбыта. Итин тэнгэ ийэбит нэһилиэк бэтэрээннэрин хуорун актыыбынай кыттылааҕа буолан, элбэх гастролларга сылдьыбыта. Хоһоон, чабырдах куонкурстарыгар кыттан, дьон биһирэбилин ылбыта. Саҥа дьыллааҕы тэрээһиннэргэ, ордук маастараттары онорууга актыыбынайдык кыттан, бириистээх миэстэҕэ тиксэн үөрэрэ-көтөрө.

Ийэбит эллит тылын тыалга бырахпат, олоххо киллэрэн тэйэр ирдэбиллээх майгылааҕа, олоххо дуулуурдаах, ыраас, үтүө санаалаах, мындыр толкуйдаах субэһиһипит, барыга доҕурдаах киһибит этэ.

Учууталлар династияларын саҕалаабыт биһиги күн күбэй ийэбитигэр, эбэбитигэр 2022 сыл ахсынньы 7 күнүгэр Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэх уонна наукаҕа министиэриэ И.П. Любимова илии баттаһыннаах «Педагогическая династия Санниковых» диэн бэллэ туттарыллыбыта. Итин тэнгэ «Династия педагогов Республики Саха (Якутия)» диэн кинигэҕэ киллэригэр, Санниковтар династияларын баһылыга буолбутун истэн уйадыа үөрбүтэ. Итин балта, саха тылын учуутала Устинья Игнатьевна туруорсан, күндү киһибит өр сыллаах сыраллаах үлэҕэ дьолуунук сыналламмыта.

Кини туохха да тэнгэмэт тапталлаах эбэ, хос эбэ этэ. Сизэннэрин, хос сизэннэрин ытык сааһыгар диэри көрөн-истэн кэлбитэ. Биһиги бары ийэбитигэр махталбыт мунгура суох. Кини сырдык ыраас мөс-сүөнэ хаһан да умнуллуу суоҕа, олоххо үтүө холобура ииники суолбутун сырдаҕа туруоҕа.

Ийэбитинэн киэн туттабыт, сүгүрүйэбит. Күндү киһибитин сүтэрбит ырахан кэммитигэр күс-көмө, субэ-ама буолбут Чурапчы нэһилиэгин дьаһалтатыгар, Чурапчы улуусун бэтэрээннэрин Сэбиэтигэр, Чурапчы улуусун үөрэх салалтатыгар, С.А.Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын кэлэктиипигэр, бары чугас дьоммутугар, доҕотторбутугар улахан махталбытын биллэрэбит.

Оҕолоро, сизэннэрэ, бары чугас аймахтара.

"САНА ОЛОХ" кылабынай эрдэксигэр

ГОРОХОВА Людмила Владимировна

Түрүөкчүлөр: СӨ Бырабылгыһытыга, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сана олох" Сулалыстыбаннай автономнай тэрилтэҕэ. Таһаарылыгы: СӨ "Сана олох" ГАУ. Таһаарылыгы: аадырыһа: 677000, Дьоккуускай к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. тел./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sanaoloh@mail.ru. Российскай Федерация Россиялар СӨ салалтыгар 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр республичкайыттан илгэтиллибэтигэр— ПИ №ТУ14-00559.

Эрдэксигэр аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". Төлөпүүтүгэр: эрдэксигэр—41-332, отеллар—41-265, E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Аһар суулар элээр санаа республичкайыттан илгэтиллибэтигэр— Сүрүөкчүлөр: СӨ Бырабылгыһытыга, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сана олох" Сулалыстыбаннай автономнай тэрилтэҕэ. Таһаарылыгы: СӨ "Сана олох" ГАУ. Таһаарылыгы: аадырыһа: 677000, Дьоккуускай к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. тел./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sanaoloh@mail.ru. Российскай Федерация Россиялар СӨ салалтыгар 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр республичкайыттан илгэтиллибэтигэр— ПИ №ТУ14-00559.

Хаһаат бачааҕы барыллар графика: 16 ч 00 м. Бачааҕы барыллар: 16 ч 00 м. "Сана олох" Сулалыстыбаннай автономнай тэрилтэтин "Сана олох" хаһаат эрдэксигэр 12.10.2023 с. офсетка бэчээттэнэ.

Индекс: ПИ964, Түрүөк 1095, Кэриэс 2 б.д. Хаһаат сыанага 22 соҕо. Хаһаат иһинэҕэ биригэ: бээтинсэҕэ тахсар.

@SANAOLOH